

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 17 เมษายน 2535

มือบและขบวนการชเลียร์

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

นับตั้งแต่การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 เป็นต้นมา ผมเฝ้าติดตามข่าวการเคลื่อนไหวของมือบทางการเมืองที่จัดตั้งขึ้นด้วยความสนใจยิ่ง เริ่มต้นด้วยมือบคัดค้านการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรมในบางจังหวัด ตามมาด้วยมือบชาวแพร์ที่ประท้วงรัฐบาลอเมริกันในฐานะที่กล่าวหาเป็นนัยๆว่า นายณรงค์ วงศ์วรรณ พัวพันกับการค้ายาเสพติด และในช่วงเวลาติดๆกันนั่นเอง ก็มีมือบแสดงความยินดีที่พลเอกสุจินดา คราประยูร ได้ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยที่มีมือบคัดค้านการรับตำแหน่งของพลเอกสุจินดาด้วย การเมืองในรอบเดือนที่ผ่านมาจึงมีสีสันน่าตื่นตาตื่นใจ

การจัดตั้งมือบกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ทางการเมืองเสียแล้ว กระนั้นก็ตาม ไม่ปรากฏแน่ชัดว่า วัฒนธรรมการเมืองดังกล่าวนี้ก่อเกิดขึ้นมาอย่างไร และก่อเกิดขึ้นเมื่อไร

มือบเป็นการรวมตัวของกลุ่มชนในที่สาธารณะเพื่อเป้าหมายทางการเมือง การรวมตัวของกลุ่มชนดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือโดยการชักนำก็ได้ และอาจเกิดขึ้นโดยมีการว่าจ้างหรือไม่ก็ได้เช่นกัน

ชนชั้นปกครองไทยได้ใช้มือบเป็นเครื่องมือทั้งทางการเมืองระหว่างประเทศ และการเมืองภายในประเทศ ผมยังจำได้ดีว่า เมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผมเคยถูกเกณฑ์ให้ไปเดินขบวนเรียกร้องขอปราสาทเขาพระวิหารคืนจากกัมพูชา เนื่องจากศาลโลกพิพากษาว่า ปราสาทเขาพระวิหารเป็นของกัมพูชา จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ต้องการปลุกระดมความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ทวยราษฎร์ ส่วนหนึ่งเพื่อปกปิดความเปลี้ยพ้อล่าของรัฐบาลไทยในเกมการเมืองระหว่างประเทศครั้งนั้น ในเวลานั้น ผมยังไม่ประสีประสาเรื่องการเมือง แต่ที่เข้าร่วมมือบการเมืองก็เพราะโรงเรียนเกณฑ์นักเรียนไปทั้งโรงเรียน นักเรียนจำนวนมากที่เข้าร่วมเดินขบวนในครั้งนั้นก็คงอยู่ในฐานะที่ไม่แตกต่างจากผมเท่าไรนัก

การใช้มีอบเป็นเครื่องมือทางการเมืองระหว่างประเทศ มิใช่ปรากฏการณ์ใหม่ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง หากแต่มีมาก่อนแล้ว ดังปรากฏว่าเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2483 นิสิต นักศึกษา และประชาชนพากันเดินขบวนและชุมนุมกันหน้ากระทรวงมหาดไทย เพื่อสนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า มีอบการเมืองครั้งนั้นเกิดจากการชี้แนะและจัดตั้งของรัฐบาล

แต่มีอบการเมืองมิได้เกิดจากการชี้แนะเสมอไป หากยังอาจเกิดขึ้นได้โดยธรรมชาติ อีกด้วย แท้ที่จริงแล้ว คำว่า mob ในภาษาอังกฤษ มีความหมายโน้มเอียงไปในด้านการรวมกลุ่มของฝูงชนในที่สาธารณะโดยธรรมชาติ การรวมกลุ่มของฝูงชนในลักษณะดังกล่าวนี้มีมาก่อนปี 2475 เสียด้วยซ้ำ เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในทศวรรษ 2470 ชาวนาซึ่งประสบความเดือดร้อนเนื่องจากราคาข้าวตกต่ำก็เคยรวมกลุ่มเดินขบวน ก่อนหน้านั้นก็เคยปรากฏว่ามีการเดินขบวนโดยผู้ใช้แรงงาน มีอบธรรมชาติมักเกิดขึ้นเมื่อมีภาวะทุกข์เข็ญ หรือเกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมจนเหลืออด การประท้วงการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์และยุติธรรมในปี 2500 นับเป็นตัวอย่างของความข้อนี้อยู่ แม้ในช่วงการปกครองแบบเผด็จการอันยาวนานระหว่างปี 2500-2516 สังคมไทยก็หาได้อยู่ในภาวะปลอดมีอบเสียเลยทีเดียว เพียงแต่การรวมตัวเป็นมีอบอาจเสี่ยงต่อการถูกตั้งข้อหาว่ามีพฤติกรรมอันเป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งชาติได้โดยง่าย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเดือนตุลาคม 2516 ทำให้เสรีภาพในการรวมกลุ่มเป็นมีอบมีมากขึ้น ปัญหาทุกข์เข็ญและปัญหาความไม่เป็นธรรมต่างๆซึ่งก่อเกิดขึ้นในช่วงการปกครองแบบเผด็จการระหว่างปี 2490-2516 ได้ระเบิดขึ้นจนเกิดมีอบการเมืองเกือบทุกสัปดาห์ระหว่างปี 2516-2519 โดยที่การรวมตัวเป็นมีอบในบางกรณีเกิดจากการชี้แนะของขบวนการนักศึกษาและประชาชน การเรียกร้องให้รัฐบาลสนใจในการแก้ปัญหาของประชาชนด้วยการรวมตัวเป็นมีอบและด้วยการเดินขบวน ถูกกล่าวหาว่าละเมิดกฎหมายและไม่เคารพกติกาประชาธิปไตย ดังคำกล่าวหาที่ว่า 'กฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย' ทั้งๆที่การรวมกลุ่มเป็นมีอบก็ดีและการเดินขบวนก็ดีล้วนแล้วแต่เป็นวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ตรวบเท่าที่เป็นปฏิบัติการที่มีได้ละเมิดกฎหมาย ปรากฏการณ์ที่ดูเสมือนว่าเป็นภาวะความวุ่นวายในระหว่างปี 2516-2519 แท้ที่จริงแล้วเป็นอาการที่ก่อตัวขึ้นและถูกเก็บกดไว้ระหว่างปี 2490-2516 ซึ่งเป็นช่วงของการปกครองระบอบเผด็จการคณาธิปไตย สังคมการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจมีสภาพไม่แตกต่างจากภูเขาไฟที่รอวันปะทุ และพร้อมที่จะระเบิดเสมอตราบไคที่ประชาชนมีเสรีภาพ ลาวาที่ไหลรินจากการระเบิดของภูเขาไฟจึงปรากฏออกมาในรูปของมีอบและการเดินขบวนเรียกร้อง ความเป็นธรรม

ความเกรงกลัวของชนชั้นปกครองที่เห็นขบวนการนักศึกษาและประชาชนหันเห สยามรัฐนาวาไปสู่แนวทางสังคมนิยมในช่วงปี 2516-2519 นับเป็นสาเหตุปฐมฐานที่ทำให้ชนชั้น ปกครองพยายามทำลายขบวนการนักศึกษาและประชาชนด้วยวิธีการนานัปการ รวมทั้งการ จัดตั้งมือบชนมือบ ซึ่งจบลงด้วยเหตุการณ์นองเลือดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519

นับตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา แม้จะมีการจัดตั้งมือบเพื่อเป้าหมายทางการเมือง ภายในประเทศ ดังเช่นการกวาดล้างชาวญวนอพยพในยุครัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรก็ตาม แต่การจัดตั้งมือบส่วนใหญ่มักจะมุ่งสู่เป้าหมายทางเศรษฐกิจ ดังเช่นการคัดค้านการขึ้นค่าโดยสาร รถประจำทางในกรุงเทพฯ การคัดค้านการขึ้นราคาน้ำมัน ตลอดจนค่าบริการสาธารณสุขประเภทอื่นๆ สมาคมโรงสีมักจะจัดตั้งมือบชาวนาเพื่อเรียกร้องมิให้รัฐบาลเลิกนโยบายการพยุงราคาข้าว หรือ เรียกร้องมิให้ธนาคารแห่งประเทศไทยล้มเลิกนโยบายสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำ (packing credit) โดยที่ผู้บริหารสมาคมโรงสีเป็นผู้รับภาระรายจ่ายในการจัดตั้งมือบ ชาวไร่อ้อยมักจะข่มขู่ว่าจะรวม ตัวเป็นมือบ หากรัฐบาลมิได้กำหนดราคาอ้อยขั้นต่ำในระดับที่ชาวไร่อ้อยพอใจ ในขณะที่ชาว ประมงมักจะต่อต้านการขึ้นราคาน้ำมัน มือบเศรษฐกิจเหล่านี้หลายต่อหลายกรณีมักจะมีนายทุน หนุนหลัง การจัดตั้งมือบเพื่อผลักดันนโยบายหรือคัดค้านนโยบายเศรษฐกิจบางนโยบายมักจะให้ ประโยชน์แก่นายทุนที่หนุนหลังโดยตรง นายกและกรรมการสมาคมโรงสีเป็นผู้ได้ประโยชน์โดยตรง จากมือบชาวนา ในทำนองเดียวกับที่เจ้าของเรือประมงเป็นผู้ได้ประโยชน์โดยตรงจากมือบ ชาว ประมงผู้เข้าร่วมมือบอาจได้ประโยชน์ในรูปของค่าจ้างหรือการมีโอกาสเที่ยวเมืองชายทะเล ดังเช่น บางแสนหรือพัทยา

อย่างไรก็ตาม การแยกแยะระหว่างมือบเศรษฐกิจกับมือบการเมืองเป็นเรื่องที่ ไม่สู้เป็นประโยชน์มากนัก เพราะมือบของกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมีเป้าหมายอันปลายใน การผลักดันนโยบาย ซึ่งเป็นเรื่องการเมือง การจัดตั้งมือบเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มพูนอำนาจต่อรอง ทางการเมืองหรือเพื่อสั่นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลปรากฏอยู่เนืองๆ นับตั้งแต่รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เป็นต้นมา การใช้มือบโค่นล้มผู้นำทางการเมืองแม้จะประสบความสำเร็จ เพียงน้อยครั้ง แต่ก็สามารถสร้างภาพความสับสนวุ่นวายให้เห็นได้ โดยทั่วไปแล้วผู้นำทางการเมือง มักจะจัดตั้งมือบพนักงานรัฐวิสาหกิจเพื่อโค่นล้มซึ่งกันและกัน เมื่อกลุ่มทหารยังเติร์กต้องการ โค่นรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ในเดือนกุมภาพันธ์ 2523 ก็ได้อาศัยมือบพนักงาน รัฐวิสาหกิจในการคัดค้านและต่อต้านการขึ้นราคาน้ำมัน ในทำนองเดียวกัน เมื่อ พ.อ.พล เจริญประเสริฐวิทย์ ต้องการเพิ่มอำนาจต่อรองของตนในรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มือบชาว ไร่สับปะรดก็ถูกจัดตั้งขึ้น

การจัดตั้งมีอบมีใช้กิจกรรมของฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหารก็ได้เรียนรู้เทคโนโลยีการจัดตั้งมีอบมาเป็นเวลาช้านานแล้ว การจัดตั้งมีอบของพรรคเสรีมนั่งคศิลาในยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อรบกวนการปราศรัยหาเสียงของพรรคประชาธิปัตย์ นับเป็นกรณีอุทากรณ์ที่บ่งชี้ว่า ทหารได้เรียนรู้การจัดตั้งมีอบแล้ว เพราะผู้นำคนสำคัญของพรรคเสรีมนั่งคศิลาล้วนแล้วแต่เป็นผู้นำฝ่ายทหาร แต่กระบวนการเรียนรู้ในเรื่องนี้เพิ่มความเข้มข้นมากขึ้นในระหว่างปี 2516-2519 เมื่อมีการจัดตั้งมีอบชนมีอบระหว่างผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองตรงกันข้ามกัน ดังนั้น จึงมีใช้เรื่องน่าประหลาดใจที่ฝ่ายทหารมีแผนการ 'รวมใจภักดิ์' ในเดือนมีนาคม 2535 ซึ่งส่วนหนึ่งของแผนการนี้ก็คือ การจัดตั้งมีอบเพื่อสนับสนุน 'คนกลาง' หรือผู้ที่มีได้เป็น ส.ส. ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้

การจัดตั้งมีอบเพื่อแสดงการสนับสนุนหรือการให้กำลังใจทางการเมือง แม้จะมีใช้ปรากฏการณ์ใหม่ แต่เพียงจะปรากฏอย่างแพร่หลายหลังปี 2520 นี้เอง พรรคประชาธิปัตย์ได้เรียนรู้ก่อนพรรคการเมืองอื่นใดในการจัดตั้งมวลชนเพื่อฟังการปราศรัยทางการเมืองของพรรค และได้เรียนรู้ก่อนพรรคการเมืองอื่นใดในการ 'จัดฉาก' ให้มีการมอบพวงมาลัยแก่ผู้ปราศรัยทางการเมืองของพรรค แต่การจัดฉากเพื่อสร้างภาพพจน์ทางการเมืองดังกล่าวนี้ที่ความเข้มข้นยิ่งขึ้นในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่นายพิศาล มูลศาสตร์สาทร ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงมหาดไทย ทุกหนแห่งในต่างจังหวัดที่พลเอกเปรมย่างกรายมักจะมีมือบการเมืองที่จัดตั้งโดยเครือข่ายมหาดไทยให้การต้อนรับ หนังสือพิมพ์บางฉบับเรียกมือบการเมืองดังกล่าวนี้ว่า 'ขบวนการชเลียร์' (= เชียร์ + เลียร์)

ประโยชน์ประการเดียวของขบวนการชเลียร์ก็คือ การเสริมอัตราให้แก่ผู้ที่ได้รับการชเลียร์ เพื่อให้เชื่อมั่นอยู่ตลอดเวลาว่า ตนเป็นผู้ที่ประชาชนสนับสนุน และการประพฤติปฏิบัติที่ผ่านมาของตนเป็นเรื่องชอบธรรม แต่ขบวนการชเลียร์เกิดจากเครือข่ายราชการไม่ว่าจะเป็นมวลชนที่จัดตั้งโดยฝ่ายทหารหรือมหาดไทย ดังนั้น รายจ่ายที่ต้องสูญเสียไปกับขบวนการชเลียร์จึงต้องอาศัยงบประมาณแผ่นดิน ไม่ว่าจะป็นงบราชการลับหรืองบราชการเปิดเผยผลที่สุดแล้ว ประชาชนผู้เสียภาษีอากรเป็นผู้รับภาระรายจ่ายของขบวนการชเลียร์ แต่ขบวนการชเลียร์มิได้เกิดจากเครือข่ายราชการเสมอไป นักการเมืองบางคนก็มีขบวนการชเลียร์ของตนเองด้วย เมื่อ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุงต้องลาพักจากศึกการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็มีขบวนการชเลียร์ให้กำลังใจในการทำงานแก่ ร.ต.อ.เฉลิม แต่ขบวนการชเลียร์เอกชนมีอาจเทียบเท่ากับขบวนการชเลียร์ราชการได้

เมื่อขบวนการชาลเดียร์อาศัยเครือข่ายราชการ ผู้ที่ได้รับราชการชาลเดียร์ย่อมต้องเป็นผู้มีอำนาจในบ้านเมือง หากอำนาจเปลี่ยนมือไป เป้าแห่งการชาลเดียร์ย่อมแปรเปลี่ยนไปด้วย หากเราเข้าใจนิจลักษณะดังกล่าวนี้ ก็จะไม่รู้สึกประหลาดใจที่มีขบวนการชาลเดียร์คณะ รสช. หลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และมีขบวนการชาลเดียร์พลเอกสุจินดา คราประยูร แสดงความยินดีที่ได้ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2535 แต่ทั้งๆที่มีขบวนการชาลเดียร์พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ประธานสภา รสช. ก็ยอมรับว่า คณะนนิมทางการเมืองและชื่อเสียงของคณะ รสช. ตกต่ำลงทุกวันๆนับตั้งแต่วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 เป็นต้นมา แต่ขบวนการชาลเดียร์ รสช. ยังมีอาจเทียบเคียงได้กับขบวนการชาลเดียร์พลเอกสุจินดา ซึ่งระดมสรรพกำลังจากเครือข่ายทั้งฝ่ายทหารและมหาดไทย จนแม้แต่ นายพิศาล มูลศาสตร์สาทร ซึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นเจ้าพ่อขบวนการชาลเดียร์ได้แต่ยืนมองดูตาปริบๆ ผู้ชำนาญการทางการเมืองบางท่านมีความเห็นว่บัดนี้ตำแหน่งแชมป์ของนายพิศาลถูกนายอนันต์ อนันตกุล ปลัดกระทรวงมหาดไทยคนปัจจุบัน ช้วงชิงไปเสียแล้ว